

Izvorni znanstveni rad (Original scientific paper)

UDK 904(497.6 Stolac)

SNJEŽANA VASILJ

Žujina gradina u Boljunima kod Stoca – kameni grad na rudistnim vapnencima

Apstrakt: U ovom radu skreće se pozornost na imponantnu gradinu smještenu iznad Boljuna u stolačkom kraju. S oko 300 m dužine i 150 m širine uklopila se u karakterističnu geološku podlogu rudistnih stijena gornjokreedske starosti. Snažan fortifikacijski sustav s dominantnom središnjom gomilom činio ju je važnom karikom u gradinskom sustavu daorskog područja. Osim što je, s mjesta gdje se nalazila, osiguravala nadzor nad jezerima i plovnim rutama sjeveroistočnog dijela Hutovog blata, kontrolirala je komunikacije prema jadranskoj obali u zoni današnjeg Neuma, Popovom polju i stolačkom kraju.

Ključne riječi: Žujina gradina, Boljuni, Stolac, rudistni vapnenci

Abstract: This work draws attention to the imposing fortress situated above Boljuni in the area of Stolac. Around 300 m long and 150 m wide, it fits into the characteristic geological base of rudist limestone from the Upper Cretaceous period. The strong fortification system with a dominant central mound made it an important link in the fortress organization of the Daorsi area. Apart from securing surveillance over the ponds and ship routes of the North-Western part of Hutovo blato, its position allowed it to control the communications towards the Adriatic seacoast in the zone of present-day Neum, Popovo polje and the area of Stolac.

Key words: Žujina gradina, Boljuni, Stolac, rudist limestone

Sl. 1. Žujina gradina iznad Boljuna (satelitski snimak Google earth)

Sl. 2. Geološka karta širjeg područja Žujine gradine (satelitski snimak Google earth)

Boljuni, malo naseljeno mjesto u karakterističnom hercegovačkom kršu, nalazi se u općini Stolac 9 km zapadno uz lokalnu prometnicu Stolac – Neum. Na sebe je skrenulo pozornost sada već davne 1971. godine¹ kada je u neposrednoj blizini registrirana nekropola s 270 stećaka, impresivnih kamenih nadgrobničkih spomenika kasnog srednjeg vijeka.² Osim ovih iznimno vrijednih spomenika ukrašenih bogatim biljnim i zoomorfnim motivima te različitim simbolima i natpisima, Boljune značajnim, u ovom slučaju prapovijesnim, lokalitetom čini imponantna gradina smještena na prirodno istaknutom uzvišenju – dominantno nametnuta širem prostoru. (Sl. 1) Gradina, taj inače tradicionalni oblik naselja, vrlo prepoznatljiv u pejzažu Hercegovine, najčešće naslijeđen još od brončanog doba, na ovim prostorima zadržao se sve do uspostave rimske vlasti na ovom dijelu istočnojadranske obale i njezinog zaleđa.³ Unatoč činjenici da je u Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine tek registrirana,⁴ nesumnjivo se radi o značajnijem gradinskom lokalitetu. Iako arheoloških istraživanja do sada nije bilo, moguće je – unatoč teškom terenu, većim količinama urušenog materijala i gustoj makiji, posebno na sjevernoj strani gradine – ukazati na neke njezine karakteristike. Riječ je o većoj gradini prepoznatljivog izduženog oblika koja se s oko 300 m dužine i oko 150 m širine smjestila na 456 m nadmorske visine na samom vrhu istaknutog brdskog masiva, pri čemu je važno naglasiti da se svojim graditeljskim i arhitektonskim odlikama uklopila u karakterističnu geološku podlogu vapnenačkog terena gornjokredske starosti, u znanosti poznatog kao rudistni vapnenci.⁵ (Sl. 2) Zapravo se radi o istaknutom grebenu – masivnom kamenom hrptu rudistnog vapnenca, osjetno nagnutom prema sjeveru. Ovaj izrazito stjenoviti hrbat različitim je intervencijama prilagođavan namjeni.⁶ Veliki vapnenački blokovi su krčeni ili lomljeni kako bi se bedemi, tako prilagođenim izdancima stijena, pri izgradnji što bolje uklapali u tako dobivene konture. (Sl. 3) S druge su strane – na južnim padinama neposredno ispod samog vršnog grebena, na mjestima gdje su formirani na terenu prepoznatljivi manji polušpiljski prostori – vidljive su intervencije na osnovu kojih je moguće razmišljati o ostacima stambenih prostora ili o nekim objektima zasada nedefinirane namjene. Također, na više su mjesta vidljivi zaravnjeni terasasti prostori, očito nastali krčenjem terena prilagođavanog određenim potrebama. Iako zasada nije moguće definirati čitav niz

¹ BEŠLAGIĆ 1971, 374-375; AL BiH 1988, Tom 3, 20.28, str.169.

² PALAMETA – RAGUŽ – ŠUTALO 2012.

³ AL BiH 1988, Tom 1, 116 – 117.

⁴ AL BiH 1988, Tom 3, 20.176, str. 177

⁵ RAIC – PAPEŠ, 1977, Osnovna geološka karta SFRJ M 1:100 000, List Metković (Basic geological map of SFRY 1:100 000. The Metković sheet). Beograd. Ovom prigodom zahvaljujem se geologu mr. sc. Goranu Glamuzini koji mi je skrenuo pozornost na zanimljivu geološku podlogu ove gradine.

⁶ GLAMUZINA 2012, 70-82.

elemenata koji, o čemu se ovdje radi, karakteriziraju gradine veće površine – kao cjeloviti gradinski prostor ili gradina složenog tipa s izraženim elementima unutar-nje podjele s više ili manje zasebnih cjelina, pri čemu nije definiran niti pristupni prostor s ulazom⁷ – opravdano je skrenuti pozornost na pitanja važna za daljnja razmatranja, prije svega njezinog obrambenog sustava i povoljnog strateškog položaja. Sigurno je tomu doprinosilo i malo plodno kraško polje smješteno u samom podnožju ove gradine, koje je osiguravalo prehranu njezinim žiteljima.

Sl. 3. Rudistne stijene u temeljima bedema Žujine gradine (foto: S. Vasilj)

Osim istaknutog položaja, gradinu je dodatno štitio čitav fortifikacijski sustav. (Sl. 4) Prioritetnim je svakako bio, očito vanjski, masivni bedem – na terenu prepoznatljiv na njezinoj sjeverozapadnoj i jugoistočnoj strani. Iako većim dijelom devastiran, sačuvan je tek na određenim mjestima od 0,50 do 1,70 m visine i do 2,00 m širine. Građen je u tradiciji prapovijesnog graditeljstva u suhozidu s dva lica tako što su veći blokovi rudistnog vapnenca, nakon vađenja ili cijepanja, grubo obrađivani, a zatim u slojevima ugrađivani u lica bedema. (Sl. 5)

⁷ SUIĆ 1976, 66.

Sl. 4. Sustav bedema Žujine gradine (satelitski snimak Google Earth)

Sl. 5. Vanjski bedem Žujine gradine (foto: S. Vasilj)

Sl. 6. Velika (centralna) gomila na Žujinoj gradini (foto: S. Vasilj)

Pritom se vodilo računa da pripremljeni blokovi što je moguće bolje budu ugrađeni kako bi bedem bio što čvršći i stabilniji. Bedem je između dvaju lica ispunjen lomljenicama i manjim neobrađenim kamenim blokovima. Sličan način obrade zamijećen je i na drugim bedemima ili zidovima koji se raspoznaju na više mjesta unutar parametra ove gradine. To je posebno vidljivo na potpornim zidovima velike kamene gomile, strateški smišljeno ukomponirane u središnju zonu ove gradine, točnije na njezin najveći vrh (kota 456) jer je imala ulogu istaknutog strateškog objekta ili osmatračnice.⁸ (Sl. 6) Radi se o snažnim potpornim zidovima koji su, kao i veliki vanjski bedem, rađeni tehnikom suhozida s temeljima oslonjenima na jedan oštar i do 15 m visoko uzdignut rudistni vapnenac. I na ovom najvišem dijelu gradine, s obje strane centralne gomile, vidljivi su zaravnjeni terasasti dijelovi reljefa omeđeni bedemom i većim blokovima grubo obrađenog vapnenca na priležnim stranama. Na ovaj način prilagođen prostor mogao se koristiti u različite svrhe – za podizanje stambenih objekata ili za građevine neke druge namjene. S obzirom na položaj centralne gomile i njezin značaj unutar gradinskog prostora, neki namjenski objekti mogu se i očekivati. Osim velikog bedema, gradinu je štitio niz bedema ili obrambenih zidova vidljivih na padinskim dijelovima gradine. Iako izgleda da se na mjestima gdje se teren strmo spušta radi o potpornim zidovima, oni ipak asociraju na bedeme koji su kao grudobran mogli štitili veliki vanjski bedem. (Sl. 7)

⁸ MARIJAN 2000, 105-116; MARIJANOVIĆ 1984, 11-32.

Sl. 7a i b. Potporni zidovi i grudobrani (foto: G. Glamuzina)

O tome će se izravnije moći govoriti tek kada dođe do arheoloških istraživanja. Na osnovu dosada sagledanih elemenata moguće je ukazati na njezin iznimno značajan strateški položaj. (Sl. 8) Nalazeći se na 8 km udaljenosti od Ošanića, 9 km od gradine na Kolojanju i samo 2,5 km od vrela Drijen Deranskog jezera na sjevernom dijelu Hutovog blata, neosporno je predstavljala važnu kariku čitavog gradinskog sustava etničke zajednice Daorsa.⁹ I dok je gradina na Kolojanju¹⁰ kontrolirala donji tok rijeke Neretve, prostor velike vodene mase Svitavskog jezera (južnog dijela Hutova blata), njezinu deltu sa uhodanim pomorskim putovima i široke prostore zapadne Hercegovine otvorene dolinom rijeke Trebižata, Žujina gradina, smještena na pola puta između gradine na Kolojanju i Ošanića, upravno-administrativnog središta Daorsa, neosporno je imala važnu ulogu posrednika između njih. Vršila je nadzor nad jezerima sjeveroistočnog dijela Hutova blata (Sl. 9) i kontrolirala komunikacije prema jadranskoj obali u zoni današnjeg Neuma, Popovom polju – prema istoku (Sl. 10) i stolačkom kraju. (Sl. 11)

Sl. 8. Položaj Žujine gradine u Boljunima u odnosu na Gradinu u Ošanićima i gradinu na Kolojanju

⁹ MARIĆ 1976, 247-254; MARIĆ 1988, MARIĆ 1995, 30-70; MARIJAN 1999, 73-91;

¹⁰ VASILJ 2014, 101-111.

Sl. 9. Pogled na Deransko jezero Hutovog blata (foto: S. Vasilj)

Sl. 10. Pogled prema Hutovu i Popovom polju (foto: G. Glamuzina)

Sl. 11. Pogled prema Stocu i Ošanićima (foto: G. Glamuzina)

Iako su brojna pitanja ostala otvorena, neupitan je značaj Žujine gradine na ovom području. Nemoguće ju je promatrati drukčije nego u kontekstu gradine na Ošanićima, koja se u svakom segmentu (administrativnom, gospodarskom i kulturnom) kao središte ilirskih Daorsa isticala privilegiranim položajem u čitavoj regiji. Sve mehanizme složenih odnosa među njima neće biti jednostavno rekonstruirati, ali ono što sa sigurnošću možemo naglasiti je da su tijekom zadnjih stoljeća prije Krista egzistirale u vrlo intenzivnim okolnostima, te da su trajale sve dok se ovi krajevi nisu našli u složenim programima rimske administrativne politike.

LITERATURA:

- AL BiH 1988, Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej, Tom 1, Sarajevo 1988.
- BEGOVIĆ – DVORŽAK, V. 2003, Plovni put prema Neretvi i Naroni, kasnoantički lokaliteti na otoku Mljetu, Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Metković 2001, Izdanja HAD-a 22, Zagreb-Metković-Split, 289-305.
- GLAMUZINA, G. 2012, Geologija i prapovijesno-ilirski megalitski lokaliteti u Hercegovini, Rudarsko-geološki glasnik 16, Mostar 70-82.

- MARIĆ, Z. 1976, Ošanići-centar Daorsa, kulturno-historijske značajke, Jadranska obala u protohistoriji (kulturni i etnički problemi), Simpozij u Dubrovniku 1972, Zagreb, 247-254.
- MARIĆ, Z. 1988, Daorsi i Narona, Zbornik međunarodnog simpozijuma »Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Evropi«, Sarajevo.
- MARIĆ, Z. 1995, Die hellenistische Stadt oberhalb Ošanići bei Stolac (Osthercegovina). Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 76, Mainz am Rhein, 30-72.
- MARIJAN, B. 1999, Naseobinski obrambeni sustavi helenističkog doba u stolačkom kraju, Stolac u povijesti i kulturi Hrvata, Humački zbornik IV, Stolac, 73-91.
- MARIJAN, B. 2000, Željezno doba na južnojadranskom prostoru, VAHD 93, Split, 2-221.
- MARIJANOVIĆ, B. 1984, Završna istraživanja akropole na Gradini u Ošanićima, GZM 39, Sarajevo, 11-32.
- PALAMETA, M. – RAGUŽ, M. – ŠUTALO, M. 2012, Tajna Boljuni, Udruga građana Neveš, Mostar
- RAIĆ, V. – PAPEŠ, J. 1977: Osnovna geološka karta SFRJ M 1:100 000, List Metković (Basic geological map of SFRY 1:100 000. The Metković sheet). Beograd
- SUIĆ, M. 1976, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb
- VASILJ, S. 2014, Gradina na Kolojanju – sijelo gospodara donje Neretve, Godišnjak CBI ANUBiH 43, Sarajevo 101- 111.

Snježana Vasilj

*Žujina gradina in Boljuni near Stolac – A Stone Fort on Rudist Limestone***Summary**

Even though this paper leaves many issues open, the importance of Žujina gradina in this area is indisputable. It is impossible to view it differently than in the context of the fortress on Ošanići, which stood out in every segment (administrative, economic and cultural) as a centre of Illyrian Daorsi with its privileged position in the whole region. All the mechanisms of complex relations between them will not be easily reconstructed, but we can emphasise with some degree of confidence that during the last centuries before Christ they existed in very intensive circumstances, and that they lasted until these regions found themselves within the complex programmes of Roman administrative policies.